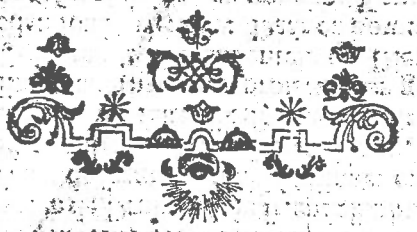

1770

Bl. P. L. IJEDEMA in de Groetkerkstraat Gedrukt.

LEEUWARDEN

P. L. IJEDEMA

DOOR
EEN NEDERDUIJSCH MAATSEL, OFTE
EEN MET EEN FOORBERIGT, TOT AANLEIDINGE
SINNEELDIG OP HISTORISCHE ORDE, BRAAMT
EN

A B C

SEDSPOREND, EN OORDEELKUNDIG
OFTE EEN UITREKKELIK ALGEMEEN

TONNEELPROEF

de de de de de

1770 Ijedema deel 1/2

BEGUNSTIGER.

Schoon de Maatstijl ofte Klankredenkennis bi sefe heel laag geschat is, heb ik ^{in achting} egter nog ~~na~~ eene Faderlike lesse foor een minner Speeljofferen uitgekozen, die nu menigmafen met veel ~~svoegen~~, en sweten aan minne fide heeft gegaan, tot poginge also de steilen Top der Helicon te beklimmen, dog ben tot ~~ders~~ onmogelike koefteringe met ~~deselwe~~ uit fwakte en noodzakelike ~~schendinge~~, weder te rugge gekomen: Egter niet so, of durfde wederom het ~~selwe~~ onderneeme, gelijk ik (sonder minne Schoenen onagtsaem te laten) ^{mits aanwinst} reets aangriep, en mi fermeest aan het Heilige der Heiligen ben, door dien ik hier niet alleen als eenen onderwifer in de Poefie Praal, maar tot de Meesterlike moeilikste Historitrant, eene Toneelproewe opgeef, 't selwe nog tot een Spel foor onfer Landgenoten schets, daar ik eerst ene ~~gefunde~~ wettige Godsdienst ornimenteel op ene Rotse uit de hoogte fertoon, die door een Meesterlik gesag sonder Boek &c. opwaards flode, also 'er eene algemene hoede, en publike ord're op 't gelatene (uitsprekende, en pleitende Personen) getroffen wierde. Siinde een Tractaatje daar menig Worstelaar adem bi poogde te trekken, die 't na grote moeite, tog te ~~wan~~hopende agter de bank heeft ligge gelaten. Doch derselwer nuttige leersaamheden sullen ook niet minne moeite kunnen opwege, ^{de moeyten} besonder fan enen die geene Hogeschool Geleertheid bestraalt, Frijekonsten machtig ben, noch Taalgeleerdheid omarm. Dies 'er geene sophocles met hooggekurkte Laarsen sich tot 't Toneel beïwert, maar die sinne Character al hooggenoeg soude rekene, mochte 't selwe na sinne kindsche schoolwifse foor een A. B. C. Boek publik fan de Drukperse in vriendelikheden aangenomen en Gedelibiteert worde: Want de sorgfulsichheid minner onbeschaafde uitgawe mi noopte offe somtijds te onferhoeds met Loftuitingen, &c. tot ferkeerde beteringe hete te maken, daar sekerlik freemde benaminge uit fouden voortfloeiye, die tot minne ruine aan opgepronkte, en gemaakte ongelukken, tot Fidecomisse, buiten 't Fundamentele op Dienstbaarheden, en Lighaams beswaarlikheden soude werken: Daar en bowen minne Negotie ook iets Dicteert, of foor te sorgfuldige, en geheime Kopenschappen gaarne wake, derhalwen in geene beloofde Aanprifelikheden, noch ferhewene schranderheden ben, ofte hier mede mi niet in stridigheid wil noeme.

UE. DW.
P. L. IEDEMA.

AAN-

AANLEIDINGE

TOT DE NEDERDUITSHE MAATSTIJL, EN
K L A N K R E D E K E N N I S.

D E Wetenschappen die door de tijd bi kenneliken, en konstliwende gefonden en gebetert sijn, of in het toekomende nog sullen worden, daar sefe bi sijn die noodzakelik toe befeiliging, en behoefligheden in de Warelt moeten bloeiende bliewe, egter ook sefe maar toe Tijdwinnigen in eerlike handelingen strekke: onder deselwe twe foornamen sijn, in noodsaaklikheden altiiden juist niet groot, nu de Schrief- en Drukkonst so Frugtdragende sijn, meest dienende toe konstelike en frolike Opmerksaamheden in wetenswaardige Saken: En behoren fan alle anderen het Pit te weten, nog beter hun in 't oorspronkelike onberispelik te kennen, omse dies te beter op de hoogste trap der Eere te laten klimmen; Namelik de Klankredenkennis, en de Schilderkonst [die 't tekenen, en meer andere wetenschappen in sig befat: Sijn door taalkenners fan wordegeflagte] Susteren in een Lighaam: Dog de tweede stom foor 't Gehoor, maar toe 't Gesigt beeldende is, [of alles in nette ordning na d'aard en eigenschap der geschiedenis, ofte doelwit, daar d'oplettenheid een plaats beurt aan perfoon, leerrike, of wetenswaardige saken,] toe schoonfchiinnentheit, ofte geheuginge in een paneel, of op iets anders schets aanwijst, en hare meninge andere inboesemt door een Man, Frou, Kint, Hermafrodiit, Gedierte, ofte in Borst- en andere Beelden, Sieraadjen, met biwerk, en optoifelen na d'oorsprong, aard der beeldespraak, en gefonde nieuwe finding het toelaat, sonder beneming harer Fraijgheden. Hare Suster de Klankredenkennis [sprekende Schilderkonst,] dit alles mede betreft, en sulks in een deftige leerwifse (die aan geen owertollige woorden, noch lange redenen gebonden is,) buiten slordige straat-, en opgeworpene taal met woorden uiten moet: Dies schuiwende, gelijk de spectator fan een perfoon gewaagt, die eene menigte faarsen ^{van de voorloper} hierlik op de maat ekktempore buite Sin in sefers onmogelikheden in klanken opdeunde: Gelijk ik hier een kleen proefje uit onfegemene straattaal heb. Als

Poes sliende, in schroeide hoor ant fier, mit balkte Hanne;
Dat hetse nou reis daan; Mar wude 'er hilpe iens kenne.

A

Of

Poes vluchtte en schroide sich aan / ouer: meteen jankte
blannes: "dat heeft ze nu...". Maar

IV M A A T S T I I L , E N

Of de stoffe moeste het kunnen mede brenge, desgelijks met eene beson-
dere taal, ofte dus gelijk onse Friese Landluiden spreke:

Het sil ien loije pin bieschruwe? riimlerinie?
Di waft uus Mâster, mar bie oren bliuwte frie,

Maar beter gemener, om de mogeliker aanneemlikheden, suiwer, in
Fondamenteel Nederduits, gemengt met sierlike spreekwisen, en goede
spreuken, na d' eigenschap der beeldinge aanmerkenswaardig en leerriik
in korte of lange regulen, daar de woorden in, op de maat moeten staan,
tot 't harde, of sagte, daar 't laatste woordtje fan op ieder regel geheel
of ten dele op een, of meer wel klinkende siin in slepende en staande uit-
gangen: De slepende gemeenlik wel het begin neme, die gelijk de
staande altijd foor een grote kaputale letter hebbe, en bi menginge diffe-
rent wat in en uiterliker als in twe nedergaande liinnien geset worde: So
dat 'er twederleije klanken siin, door benemende en toebrenge letter-
ren: In d' eerste dese k'ank moet in d' op een na laatste sillabe der regel:
Als neem eens toe d' agterste woorden, Schapen, Schrapen, Papen, Apen
&c. Twe, om twe, die niet wederom gelijk foor de 50, of 60 regulen
meugen komen: Dan twe staande, die so met de laatste lettergreep, en
woortje klinke, als Wolligschaap, Besloekteschraap, Geschorenpaap,
lelike Aap &c. Dan wederom twe slepende uitgangen, als Spreken, Wre-
ken, Weken &c. Op het laatste geen geweken, [sig schuile] klinke mag,
noch Weke, [fewen Dagen,] op Weke [sagtmake,] noch spreken op
spreken, noch wreken op gewreken &c. Nu weder staande of hardnitaande
de regulen: Als in Aângerând, Owêrhând, Hétébrând, of in 't enkele,
door Brand, Hand, Land, Mand, Pand, Rand, Tand, Wand &c. Daar
de woorden Gefant, noch Aangekant &c. niet op klinke, noch Mand op
Kindermand, Schand op Schand, Tand op Scherpetand, desgelijks geen
Foort met Noord &c.

Hebbe de Klanken aangewesen, en sal nu de maat ener regel openlegge,
daar men aan korte en lange sillaben gebonden is: Hier bi de grootste faar-
sen in ses foeten bestaan, daar de slepende bi dartin, en de staande twaalf
Lettergrepen moeten hebbe: Buiten de Trippelmaat, die wat later plaat-
se bekoont, dog dese één ligte, en één sware sillabe, één foet set, die beurt
om beurt Klinke, niet buiten Regard op woorden fan een Lettergreep,
en die fan meerdere, moeten nase siphore late geset worde, schoonsfe
egaal gespelt waren, en egter hier in Differente plaatse houde, als met
het

Vonnel
Pels

Pels 109

Pels 125

Pels 140

Pels 159

Belle 1740: 75
92

K L A N K R E D E K E N N I S . V

woortje Gésel [Jongman Frijer,] die eerste Lettergreep sagt; en de twe-
de hard is; So Gésel [Tugting, Straffe,] eerst swaar, en d' and're ligt is,
gelijk Békéren [Démoeidinge, beter Lewen aanneme,] eerst sagt, dan
swaar, en weder ligt moet; so Békéren [Deboesieren, Slampampe,] eerst
Hard, dan sagt, en weder swaar is, also 't met grotere woorden, in meer-
der Lettergrepen wel opgebeurt wort, die gemeenlik, en in een Faarsom
d'and're Sillabe hard, ofte sagt klinke, daar die wetenschappen fan, bi
betere Taalgelerden wel breedfoeriger aangewesen wort: En befondere mi
tot fulke die met ene Ligte Sillabe een begin neme, en in gefolg ener
sware één Foet uitmake, gelijk in 't woord Natuur, weder ene korte,
met ene lange, als bi Geknelt Twefoeten, en so endeling dese regel.

Natuur geknelt, Gébóds gésaar, kipte Quit, ferwiifde. *± v. Belle 1740: 81*

Die door het De der laatste Sillabe in 't agterste woortje een slepende is,
en een sagte plaatse heeft, schoon het op sig selfs is, en altiden in delig-
tefoetruste moet staen, in ewenheid met Te, Het &c. dat self bi famen-
foeginge met swaardere geschiet, als in Droom-niet, Schroom-niet, Bland-
wiik, Rand-wiik, Striik-niet, Wiik-niet, Wiis-niet &c. toe slepende
klanken gebesigt worde, dog so hier 't laatste woortje ferwiifd mogte siin,
was si een staande, op diers darde foet, of sesde sillabe een ruste moet siin,
die echter hier niet te feel *naam* Licht bibrengt, door dien ik J. van Fondel, en P.
Hooft, in hun maatregelen meer tragt te volgen, dan J. de dekker en
D. Pers, die die snede bloter sette, op diers siifde foet een wegneminge
smeltinge der lett'ren of silabe is daar ik mi wat later sal op besittinge Doch
sommige fan dese maat wel een groter foorbeeld fouden begere, en nade-
maal mi op een Historische trant een schets der Geestlike Kriig, na den Al-
menach uit minne penne gefloet is, so sal 't niet ondienstig siin, desel-
we hier woordelik te plaatfen, als.

Het luste mi wel eer Godsdienstigheid te ontboeijen,
Selwe een gewrogte Wet beraamt, die pleeg te bloeijen,
Doch nu mi 't Oorlogs plan in friende werking set;
So stort miine eerste om fer, die hatelike Wet.
En sal een hoedings spoor der Geestliken beklede,
Die d' ord're fan het Jaar mi suiwer sal onlede.

van de datering re lily?

by v. Belle 1740: 81-4
Pels p. 52

?

Pels 131

Pels 207

Call 1740:
81! 78

Aldaar de dubbelinge, en onstandfastigheid
 In tijd, perfoon. en naam, de hoogste lessen spreidt,
 Hierom, en 't Land gebruik, „ Der Fromen foeding gewe,
 Wierp elk de fiinnen op, ook twe voor een gefchrewe.
 Het Jaar beftiert door fin fier Telgen, ongeaard
 Elk drie regeert, die hem in twe en fiiftig fchaard:
 Dog 't etmaal nu, fo moet met fier en twintig pronken
 Die Fader weder baard na fewenmaal gefonken:
 Heeft feftig Kleenfoons, en in ewenheid gedeelt:
 Fan ieder ses beklem, de laaft' hem feertich teelt;
 En gespt den sprokkel in fin kleed fierhondert Jaren
 Twe etmaal aan, de helfte in fier toe fier, om t'ewenaren
 Die schrikkelen: Een Maan haar loop in negentien,
 En kon men noch de Son fo agt en twintig sien,
 Doch nu het lighaam der betragtinge al geboren,
 En ftigte een stormkat uit Tempelen, en Toren,
 Of waakfaamliik gepaart, met 't goede, en voor het kwaat
 Bekwam het harnas fan eene algemene haat,
 En duikend was, edog d' Antoni geesten weiden,
 Beheerden mi, of uit miin Faderland te scheiden,
 In werwing kwam „ Ik fan die sloten paden koom,
 Of noem mi dus, de Heer der duifterniffe, en droom,
 Of dus wat adem haalde, en spande in al miin kragten
 Toe hoeding miinner folk voor boeijen, flagen, slagten,
 Befweek weer Sieleloos, miin Geest in hoog practiik,
 Schreef Wettén, en Finantsie, als voor een Keiferrijk,
 Dog droeg om loon ten spiit, dat ik hem moest befegten
 Siin moeite en 't Land, aan 't hoofd fan 's Fiands Oorlogs knogten
 Nu hi hier door benard „ Ik felwe wou dat pad
 „ In liever fianden, als fulke fienden had,
 „ Doch nu dan door de Geest gepleit, en fo gefogten,
 „ Dat dese Heerliikheid geen freemde heren kogten,
 De Fiand troostliik „ nu ons Heer fan Stad, en Land,
 Befest „ Miin Oorlogs folk dat mede houdt in stand,
 Geliik gefchiede, en fi, of alle frigefellen
 En ik als Hooft, mi meest moest in dier bressen stellen,
 En wou noch 't erfregt klemme aan miinnen egte Krooſt,
 Daar 's frouwen Ligtmis voor miin harte heeft getrooſt.

Na

Na opgeblafenheid, ik tuimelde onder d'aarde,
 Die 't Momme, of 't Schimme ſpel op fastenawond baarde
 In gloffen leersaamliik, also het was beſtemt,
 Hun hoofdt beſpiet, die fan den fiand wierd beklem,

Ik meer beſwal't, beproefde in romling lidens dagen,
 Om voor een iegeliik miin ſiel aan 't regt te klagen,
 Daar menig leerling, diſgenoot, en onderdaan,
 In ſchiin, en ſpiit, fo feel tierannig moeften aan,
 En hi ſiin Wetliik kwaat bepleite, op falſe rede
 Gefegelt, en Gedood, ten dage op frije frede
 Na een triumphgepalm, en alles wel gewaart,
 Door reifing, medemaats, in ordening geaart,
 Doch 't hoort gewilligliik ter Kerker in te treden,
 En drage een doemliik Kruis, fer buiten kwade ſeden,
 Toe Borg, hi d'aanhang noch fo ſette buiten noot,
 Ik barſtede op, en ſprak, dat hi de welſtant ſchoot;
 En ene duifterniffe aan Fianden bewerkte,
 Die ſchieliik tegen mi hun in het harnas ſterkte,
 Bewaakten 't Liik in hoede als goede, en regte Heer
 Doch na drie dagen, was bi hun dat Rif niet meer,
 Die miſchien door miin folk is heimeliik begrawen,
 So ik in borgetrein heb openbaar ſien ſtawen,
 Aan 't Wettig opperhoofd, dog menig Fiand drong,
 „ Onwaardigliik die eere, en 't Lighaam hun ontwong.
 Dies voor een Fiands ſorg, en nadering, hun geſchillen
 Geſtapelt worde, of fo Borg'ren 't willen tillen,
 Aan d'oude, of nieuwe Heer, alſchoon hi fiand heet,
 So hier Oranje 't laaſte in Militair bekleet,
 Nu daagliks ord're ſteide in togt, en waakſaamhede,
 Maar 't Wettig heil, ik toe den dag op feertich trede,
 Aldaar het plan gewrogt, als voor een heilig feeft,
 En aan den tiende dag bekwamen ſi die Geeft,
 Miin frouwe ſwanger, en onheus heb agter laten,
 Doch ſi daar heil bekwam door ord're miinner Staten.
 Miin folk nu tiideliik bewerkten hunnen zaak,
 Daar d'onstandſtigi in ſteroogden op die Baak,
 Tot dat Sint Nikolaas opborlen ging ſiin ſielen,
 Die miinne frouwe liet voor 't onderaarfche knielen,

En

En sette een ewenbeeld in Wulpfer suiwerheit,
 Die by 't gemeen 's Lands Erf geboorteregt bepleit,
 De negentiende dag met 't baren ener sone,
 In enen Beestesttal, fol gruwelike hone,
 So d'Eed'len fan het Land na Plaats, 't Geslagte hiel:
 Dies d' agtste dag Hi toe besnidinge gefiel,
 Om buiten Wettig Krooft na 't Ewige te trekken,
 Doch onder 't Lofliik werk, die Regteren ontdekken
 De Wettige and're frouwe in suiw're barens floed,
 Die voor de Heerlikheid een Soon toe erf bevroed,
 De Fiand door 't Gejuich liet dond'ren langs de straten,
 Of si 't gekogte Land aan Hem so moesten laten?
 Doch wierpen 't in Geding, bewesen 's Faders staat:
 Met sijn hoedanigheid in los ontuchtig faat,
 En Hi niet was een Man, die sulc een Kint kon tele,
 Dat geen drie Koningen beheerste in Krakele,
 Maar effening gemaakt „ Siine Eedele Egtgenoot,
 „ En Bloed, de naaste was die 't Erfdier Krone schoot,
 Nu d'onfen tegen 't Kint sich in Harnassen setten,
 Om so het mogelijk was dat Krooft toe Erf te letten,
 Hun Eed'le Heer Getoets, befonden half gewet:
 Dies Hi so Wettig wierde in 't Wese Rot geset,
 Dus praalt den Almenak fol Hooffe Leerzaamhede
 Daar ik noodsaakliik bi d'Epacta moeste ontlede,
 Doch 't Paascha, Hemelsaart, en Pinkt'ren heeft de rust,
 Na enen Wifens stoffe, also die Geest gebluft,
 Maar neemt 't getal, het hoogste is dartig, om te weten,
 Wanneer 't behoort, het Jaar hem elwe moet infreten,
 De somtiids Taande Son, en Mane die meest schiint:
 Belemmert, mi haar gang toe War te schielijk dwiint,
 So d'and're Planeets, Dwaalsterre, en Hemelteke,
 Ik fan d'onstadigheid, noch ord're niet durf spreke,
 Gelijk de Rege, Forst, Sneeu, Hagel, ander Weér
 Bepalinge, of beruft bi d'Opper Hemel Heer,
 So grote Tem-pest, self fan Blicksem Donderslagen;
 Die menig eene set, op Mensliik Sieleknagen,
 De Roomse Indikfi klimt in Jaren driemaal sijn,
 Eerst Goud, dan Silwer opgebracht, en 't Tjüdbedräf

Om Oorlogs Wapenen. Een Grinkse Olimp fier Jaren
 De Sondags Letteren om d'eerste in Maand te klaren,
 Siin d'eerste sewe, egaal met dagen uit de week,
 En dus ik 't kladden staak der Ferf, die dit geleek,
 En wenselijk besluit „ Dat d'Alderoudste Fader,
 De hoogste God, mi stelt de Segeningen nader,
 En nimmer op dit Werk sijn plagen nederfend,
 So mag de Warelting het houden ongeschend.

Dus ferre de maat aangewesen, en befele nu eerst de genegene om al-
 tiden een te bestempelen die in trant en stijl gefolgt wort, sekis bi Spits-
 findinge en andere Spreuken, schoonst al geleende waren, datse in dier
 Gekorene 's Smaak als eigen opgedist wierde, en dus die schreden na-
 folge in Toneel- Treur- Bliëind- en Bli-Spelen, Geschiedenis, Fabel,
 Heide, Klink, Liefde, Huiweliik, Rou, Naam, Lof, Minne, en an-
 dere Reden, tiid en kreeft Faarsen, gehele en halwe rondelen ruiten &c.
 te feel omse alle te noteren, en hier een plaatse te gunnen, dog segge in
 't algemeen, het Toneel- Sinne-spel is een Geschiedinge, Fabel, Sierin-
 ge &c. die befallig en leerriik behoorde te sijn, tewens waarheid, of ge-
 fonde Beeldespraak te borde brenge: Het Treurspel doet diergelike droewe
 sprekende en singende voor d'oren en ogen ontboeije: Het Treurbliëind-
 spel op gelike manier, dog moeten een aangenaam en bli-einde genieten:
 Het Blispel wort den leser, of oplettende in Jok en Froliikheit geopenbaart,
 dese spelen worden meest regel op regel twe slepende en twe staande uit-
 gangen beurteliik Klinkte gelaten: En om diergelike spelen op te setten:
 Wort de stof, en ord're beraamt, die in drie-en gedeelt worde, als inlei-
 dinge [beginfel ophalinge,] openlegginge [opklaringe schoondermake,]
 en toepassinge [aanschakeling besluittinge,] dat self bi klene faarsen nood-
 sakeliik moet nagefolgt en betragt worde, also ieder weder in ewenheid
 gedeelt moet sijn, desgeliiks alleenspraken, ingelaste reden, gefangen,
 door'reijen oft in het enkelvoudige, die in 't begin of bi wisselinge, en
 rustiginge der Tonelen toegebracht worde, hier in de sprekende, singen-
 de en spelende Personen, na de representatie een eigen rol neme, als een
 Staatkundige toe handhawinge en welstand der Republiik, so wel Geeste-
 like, als wareltsse Regeringen, enen Regtsgeleerde de befordering der billi-
 ke Wetten die si met eerbied in noodsakeliikheid en Gerechtigheid bi de-
 selwe Wettigliik besittige, ofte effen maake. De Mieterdragende
 Ker

- Traagede

Trazi-comedie

Toneelpoes. 205

Toneelpoes. 1765

Comedie 87

Pelo 159

Toneelpoes. 164

= t hylax 1779

29

Pelo 413

Kerkelike personen, sig juist niet behore met geen Staats nog Politike faken te bemoeijen, of de wettige Owerheden moesten hun ruimte gunne, datse self nuttiger ofte voorfigtiger in 't geheim, en andere plaatfen werkende waren, want een Laborerende hoopt wel op betere Lighaams gestalte, en settende de beklagelike befindelijkheid op de Medefiinnen door befeffinge en aanradinge der Artsen. Dog een Filosoof Wareltwif, en Geneeswerkingen diende tog bi de gesteltheit der Natuur, werkinge der Geneesmiddelen en Geschakelende wetenschap te bliewen, een Kriegsman in Oorlogs Awonturen, een harsenlose rampsinniglijk, egter sinne 't dikwerf wif, die voor deselwe moeten te borde come, in beklageliekheid so 'er geen andere tiidstippen kwamen, also enen Kriegsman nog in frede waakzaam, enen Arts, de gesteltheit der Lugt beoordeelt, of sig op Planeten benaarfigt, besonderlijk Kameljonnen, dragende, en wifelende ene ferwe na waarse naast aan fiin, ofte bikome, in betekeninge, Menschen die na de Wind, en Lugt lewe, ofte also ene nieuwe Hoedanigheid, Natuur, en geaardheid in spreken aanneme. De Kroniik-Faarsen, Liederen, en Gesangen, behoewen niet hoog in Stiil nog Triant te fiin; want Fondel dicteerde, Met Geschiedenissen kruipt bi d'Aarde. De Helde-Klink-Punt-Liefde-Huiwelik-Lof-Minne-Naam-Rouw-Graf-in-Troaichums, of and're Faarsen, dienden Hoogmoediger te fiin, de Lier-Punt-Hekel-, en Spot-Faarsen daar en bowen Spitsfindig, en dubbelfinniger toe Proewe der geslepenheid, en om buiten rugfpraak en straffe te bliewen, de Tiidfaarsen sluiten een Jaargetal in sig, dat in ene Rede, Regel, ofte Gedeelte door Getalletter, ofte in 't feelfuldige wort aangewesen, de Naamfaarsen hebben tot de spel-dinge op ieder Regel, hunne Eerste Letter, dat self Regts, en Lings wel met de laaften geschiet, in ewenheid als halwe, of gehele Rondelen: In Ruitfaarsen wort iets beperkt, gefcheiden op dier Figure, aan ene besondere, en geschakelde Sin, so menig wel Menselike, en and're gedaanten ter inede bragten, de Kreeftfaarsen worden van agteren, of van foren gelesen, door woorden, 'ofte Letteren, in differente, en gelike sin, Insgelijks wel met de Dubbelfinnige, ofte die om d'andere Regel, of door ene Liinne in twe Coupletten gelesen, ene geschakelde Sin hebbe.

Laat dit tot optellinge in Faarsen genoeg fiin, en gedenke enige voorbeelden uit deselwe nu aan te tonen, en sal het begin neme, met sulke die aan een getal Regulen, en bepaalde klanken gebonden fiin, daar de Klinkfaarsen van d'eerste Rang neme, die uit feertien moeten bestaan, en gemeenlijk in fier Coupletten gedeelt worde, twe van fier, en twe van drie

drie Regulen, op differente maniere klinkende, egter de twe eerste meest gelijk, en de Slepemde van de Staande gefcheiden moeten, gelijk ik hier minne eerste proefje finspelende op d'Oom minner Fader tot voorbeeld heb.

B E R N H A R D U S I D E S .

rawe Oom, die in 't gestoelte als Sanger heeft beseten,
 n heeft sig, konst van Klank, en Maatstiil toegemeten,
 iep d'Ere in 't Teaknen, en door Schilderwetenschap,
 a Hi Frugtiewarig feel Tiid hadde in doorgereten,
 oogmoedig ook beklom Parnasus eerste trap,
 ankweekte Maatstiil, en Klankrede op 't froom geweten,
 eikte een Laurier aan die fiin Stiil trof, Maat, en 't Sap:
 ies hi een Kroon bekwam, in Helm, maar droeg een Kap
 it Heiligheit; heeft bi Antoon fiin lewen fleten,
 choon dat de Hengstebron niet swelde door fiin Tap,
 n welgesulte fogt, en waar bi Konstant Schrap:
 og so een friend hem eerde, op eewiglijk gebeten:
 n maakte Opwerpfelen toe Spiefe, stiif, en flap,
 chreef 't konstig Tafelreel, voor Ruiwfike en Janrap.

So dit geen Naamfaars was, moesten de eerste letteren uit, en innerliker, na de klanken als in twe Liinnen gefet worde. Dog sommige de twe laaste Coupletten in Een wikkele, en aan andere klanken Binde.

De faarfen die in fes regulen beftaan, worden in klanken gereguleert, die eerst wel met een staande een ftepende, twe staande, ende twe ftepende u tgangen hebbe, gelijk, of eerst met twe staande, een ftepende twe staande, en een ftepende klank: Dog hier newe twe and're voorbeelden, d' ene fimpelende op R: Ielgerhuis fijn Poret, door fig in koper Ets, en 't andere op een sekere rede, als

Dit Kint door d' Ets konft wrogt, fijn Fader moet gelike,
 Nu enen Schilderfon, foor fo een Altaar knielt; ^{nu een gewelzig Schilder}
 Dog hi foor hem niet fwigt, nog wil geen foetftap wike; ^{niet wijft naar d'ne boom}
 Roemt fig, na d'ogen, is fijn konft mi meer befielt, ^{van kunst}
 En sineekt hem, ai doem u Palet, Ferf, en Penselen;
 Want d' Ets en graving Naald, die fullen 't rijklijk helen.

M E N T I E S
 aar Meeftter fuimt tog niet, een goede tiid geboren:
 i fchriefft U fonden op, uit forg, te gaan na † Loren,
 u Kriftus in het Fleefche ons weder fchiinnen fal,
 oe Duiwel, Helle, en Dood, standfastig te owerwinnen,
 n geeft dat hem, fo fteld hi wel op U fijn finaen,
 onk lig'lijk fijn genade U toe, foor d' angft der Fal.

De Naamfaarfen die een oneffen getal regulen hebben, komen enkele klanken foort, of moeten gedubbelt worde, gelijk ik in dit Faars-fal aanwif, fiinde een foorte die meest door fietogen ende aperie te borde come, die gemak'lijk foor Eghe's kunnen gebefigt worde, die anders eerst ook folle regelen hebbe, daar de klinkende woorden hi, om d' andere ftepende en staande hun kaatsinge gewe, en een regel formere, fchoonfein andere wel meer wootden gebruike, die fomtiids 't fi om de tweede, of derde.

† In ferkortinge foor ferloren, Onagtsaam, fig te Stek make, dat sommige in Biftenigheid opdahwe, als Laeren, of Ferlaeren willen hebben.

de regel &c. een gefchakelde fin drage: Dog met 't maken deser Airtjes menig in Slawernie gefort is, met Wanschepfelen en Sakramenten besprongen, door dienfe meer in fwakheid en fietogen, dan konft geboren wierden, fo dese hier in flome kindertaal, die op 't laaft om d' Oneffne Regulen met een dubbel repiterende klank is.

K A T H A R I N A
 iek kake fel ik wat bi jou in Meije peule?
 l waijer taatje bi, in memke al euwen feule,
 oe poepedeintje bel, in weeg ien bikke toet,
 hier hef ik boonkes, spits, in ander lekker gost,
 s toete Amantjes, met totiintje, in kiinke boke,
 eb nou hit monke, in tuk hit op eet felt ien oke,
 s Tiinke dan niet tad, fo turre wi te gaar
 a Poke toe, koop dat foor hakke buukje waar,
 l toste 't nog fo feul, as 't tuke wai maar klaar.

Dit fi toe dese gemaakte Taal genoeg, en gedenke nu een dubbel Naamfaars ter snede te fetten, die agter om d' andere regel klinkende is, Sinspelende op miin Grootfader P. Iedema, en sprekende inføer, met Name

M I I N
 iin Harte Brandende, en de Trotsheid folgde n
 n Weelde Leefde, en hier Mi felwe, als in bekle
 k wierde in Krieg Soldaat. Te Menen Fangen, Tr
 a 't Normandifche, en fchuil ging, hier in 't Burgerfcha

P A P A

Die fomtiids de Naam, of Namen anders Rangeert hebben: Dog fal weder een diergelijke Recitere, maar uit de midden klinkende, die ik tot een bevestigde Minnebrief heb laten ageren, die voor een eigen naam, en agter die haerer Fader heeft, Op dese manier.

BRENDLE ewerk tog, dat miin frees
 oemrugtig toe geknel,
 n fo frimoedig tre
 a wel bedagt ik U
 oor schriewinge beklem,
 ofwaardige, fo dra
 n kobm fo toe een Lis,

Uit 't droewe in freugde ree
 Foor Faagfuur, Duiwel, He
 Bi U, op miinne B
 Behaag, gelijk ik
 In broosheid miinner Ste
 Ik wil, 't si froeg, of sp
 Daar ewig Bliidschap i

SAMUELS

Gedenke nu also een Halfrondeel op te werpen, dier voorste Letteren, onderste Regel, en achterste Titul, ene besondere, en geschakelde Sin geest, Sinspelende op miinne Grootmoeder, Fader-Side, in Name

SOPHIE So blonk Grootmoeder in Hare Eed'le Deugd, en Si
 op 't liidfaam spoor, folgd' na Den Wiisgeer Senek
 raalde in is Forsthoof, kwam Met Fader, om een Fla
 artstogting weg, Maar Pal, Onmoeilik foor 't Gefa
 n Armoë riek: Ai! Na Hier tog haar' Leere in n
 n Stamde, of fo Geägt Uit Tadema, Geslag

TALMAN.
 Ge.

Gedenke nu ook een geheel Rondeel te formeren, Sinspelende, en aan Salige gedagtenise, op deszelfs Sufter Anna Maria Talman, dat uit het begin in 't rond gelefen wort, en de twe middelste, sluitregelen sijn. Gelijk

MAMA Is ik trad na Miin Pekel
 ar 't si o! neen, Is bi Groot klee
 ldaar om reën, Met d' Aard gemee
 ay ne, 'e Oudnusse, en ka an Pa's si, kwam bi

ANNA

Sal nu het voorbeeld eener Letteruitsaars tone, die om beter de ruit te formeren, een oneffen getal-regelen heeft, in staande Klanken, daar 't ruit in, door Kaputalen gescheiden, een besondere en geschakelde sin draagt, sinspelende op Febe, of Luna bi de Planeten.

De Maandemoer r Og Maagt, een Trooster bi 't geweën,
 Apollo 's Bron **WEL**, die in 't duister ligt, sinde een
 Rampheelster **LIEWE**-ling met hem in Egt gemeen,
 Matres van 't heer **LIK RIIM**: De Konst Beeldrike Seën
 Opwekster **SEG PO**-liift in Raad, en Waakzaamheën,
 Nagt - Faak Id-**E SI**-wet, moet meest belemmert treën,
 Gaf Silwer, Tin, **E** laas, na 't schandelijkste Steen.

De Tiidfaarsen sluiten een Jaargetal in sig, dat door een, ofte meer Letteren in een Regel, Rede, ofte gedeelte wort openleit, na de sin behartiginge &c fo dese op eene Reparatie na Kristi komfte 1769, is.

I Inboor **LI**ng, Free **MDLI**ng Bes **C**hout
Her 't Hu **I, VVI** 't heer **LII**k foor, hebbe **I**n gebow.

Siinde een Romeins Siiffer, daar een M in Duifent, een D Fiifhondert, een CHondert, een L Fiiftig, een X kruife Tien, een V Fiif, een I een is. Egter sint men bi diergelike, dat 't selwe op dese wifse gebeelt wort CIOCCCLXVIII, daar de lingfe en regfe C bi met de I tusfchen haar, twe D beelde, siinde Duifent, weder ene I en ene lingfe D tot D, of Fiifhondert bifet, fordere alles na hun Ordinair Siiffer. Desgeliks siinner die langs het midde een ftreek torfe fo in andere kleden kome, en oudere Jaargetallen die befwaarlijk fin te openen: En onfe Nederduitfe befige maar dese Tien Karakters als 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, en 0, of Nulle, die in dese Figuren toe alle hoge en lage Getallen kunnen gebruikt worde, daar de Rekenkonft meerder ligt in moet gewe. Dog dese en d'eerfte Siiffers, fiet men wel bi geheime Korisfpondentien in gebruik, om buiten bewustiging der Tafel de meninge niet in te boefemen.

De Kreeftfaarsen worden gereguleert, datfe foor en agteruit kunnen gelefen worde, gelijk de woorden REINIER, ELE, ENNE, of ELLE REDER, PIIP &c. die om de menigfuldiging in fpeidinge dus behore.

REDEN OTTO NEDER.

Desgeliks met woorden, gelijk hier.

Betragt tot Deugd }
Bewagt dan Freugd. } Aarfeling { Deugd tog betragt,
Freugd dan bewagt.

Self fo differentheid opgewe, fo wel met Letteren, als woorden, Gelijk de Faarsen door een Liinnie, en anders gelefen, in gelike en differente Sin, moeten op dese manier gefchoeit worde.

Miin Hond onwaard, }
Geliikt miin Paard. } I In 't faadfaam Ete,
Geen werk, dog Frete.

Ik Swees }
Luitheer } I De Paap,
Miin Kaap.

Alles buiten owertollige, of stridige (Kopulaatien) en sommige hun fan de onduitfe geheik fuiweren, daar en bowen derfelwer Klanken fan geen gebro-

broene woorden, die egter nog in Aperia gedult worde, dog de Haarlemmer Digter J. van Belle een Spreuke leent „Ik haat die als een Wint-“ (Op ene andre regel) „Ferkoper en Kwakfalwer dus begint.

Dese soorte fan Faarsen, schoons al om de Twede, Darde, en meer Regulen klinke, hebben daarom gene andere Maat, also de half-foets woorden Stolen, Schaap, Folen, Aap, in Een foets Faars beklemt, gelijk hier, een Fatbare Sin hebbe, en na 't selwe ik een Half-foets-faarsje op Twederleije Wifse Reciteer: Dog eerst het foets, en dan &c.

Si stolan	Laat	Frinde,
Het Scaap:	Frinde,	Laat
Befelen	Haat	Haat
Het de Aap.	Binde.	Binde.

Daar de fjarde Regel, in 't eerste Faars fan, een Lettergreep foor 't Gefigt te feel heeft, die in het laatste woordje smelte moet, en also d'E, in d'A ikom wort, na 't foorbeelt, fo op de fiifde Foet, fan d'eerste regel fe famelinge, bi kipte uit, foor kipt'uit gefegt is, gelijk altiden noodfakelijk in Regard moet, fo 'er twe Klinkletteren in een geluid naast elkan deren op dit Foorbeeld kome, „Als de andere, eene andere, tarte in miinne ogen, ftekende eene ooge uit; folkomelijk beruft, in d'ander' een' and'r', tart' in miinn' oogen, ftekend' een' oog' uit. Maar bi differentheid, als in Ja Ik, die Andere, die Om gaat, die Ieder een behaagt, laten fig alle duidelik horen, dies hier geene smeltinge in Letteren, nog wegne minge ener Sillabe plaats beurt, dat fomtiids ook uit Maatschikkingen nog gedult wort, als foor Eerbare, Kenneliken, Goddelofen &c. Erb're, Kenn'liken, Godd'lofen &c.

Gedenke nu de Ruffe ener Faars na de Maat wat klaarder te openen, daar de grootften fan, die uit ses Foeten, of Twaalf-lettergrepen, haar op de fesse Sillabe hebbe, die fan Elf, met 't begin eener fware, een foorliker, en fordere Toerbeurten dan in andere houde, also de kleendere op half-foets Materuft, gelike beginfelen hebbe, en d'afneming de Snede, ofte Ruffe foorliker werkt, tot datfe in die fan drie Foeten ten einde kome. Dese, en mindere Maten, nu al Gefangen, ofte wel wulpsche Liederen, (die fpaarsaam in 's Heren naam, gelijk Tonelen moeten wese,) al ge ddoopt worde; Dog alle klankreden ofte maastil, moeten gefchikt fin om op d'ene of andere wifse te kunnen fingen: Egter op ftepende, of ftaan-

wegwijzer 79
erkend aan Pels
Horat. Dieckhuid
1677:11
→ Pels p 52

Pels 662 v

de, en gemengelde klanken na gewoonte, keuse, en fangwize te letten is: Dog diese op voorbeeldelike Tonen willen hebben, moet diergelijk kouplet onledige, en lettende eerst op de feelheit der regelen, waarfe itaan, en hare fillaben hard, of fagt klinke, en waar derfelwer regelen, en woorden moeten gedubbelt, en kleender gemaakt worde, fillabe gerepiteert, en opener gefet: Want om fan ieder fangwize hier een voorbeelt te noteren, soude mi om de feelheit der ongelijke maten te moeilik wese: Egter moet men latte, fo in diergelike al onaangename klanken kome, deselwe te miden, en noodfakelijk Soetfloeiender Tonen op te delwen.

De Trippelfaarfen, die na hare naam al Trippelende gelefen en gefongen worde: Die felden meer gemeen, So 't oude Liedtje „ Wat doet mi „ ontstellen, staag in miin gedagt &c. dicteert, Diers grootfte foorte uit vier Foeten, of 12 Lettergrepen bestaan: Daar ieder Foet bi, drie Sil-laben beslaat, en derfelwer uitgangen worden beuteling als in de andere gereguleert: En hebbe eerst twe fagte beginfelen, dan een sware, weder twe ligte, en een sware Lettergreep, daar de ruste moet kome &c. Ge-lijk hier het Voorbeelt beruft.

Wat wil Vader, en Moeder met 't Kinje bewerke?

Die fan een fillabe minder, hebben eerst een fagte, dan een harde, twe ligte, weder een sware &c. Als

Het Hontje getrouliik siin Meester bewaart.

Die fan twe minder, hebben eerst een sware, twe ligte &c.

't Katje fangt Rotten, en Muifen geneugliik.

So dese newenstaande een harduitgaande regel is.

Liefjel hoe fagt is 't te strelen je fel?

Die fan negen fillaben sinne in maat als die fan twaalf, de agt als d' elf-we, de sewen als de tien, en fo gelijk and're Faarfen.

De Maatredenen die aan geen klanken gebonden siin, fo fele Hebreu-wen, Grieken, en Romeinen leren, behoewen daarom niet in Hoof-waardie frai- en kort-heid der stuil. en findingen foor andere te wiken. En finde Faarfen, die aan geen Maat, maar wel aan klanken, self

self met dubbele slagen gebonden waren, en wierden slepende genoemt, schoon in gemengelde uitgangen. Als

De Here Febus ging Lieweliik in Dalen, Dalen.

De Ketingfaarfen, die foor een Caputale Hoofdletter hebbe. Insgelijks ieder Regel, die ook ene folkomene Sin moet Lewere; Egter sonder Tekenen tot 'er een Einde koomt.

De Sangnoten bowen de Faarfen, moeten in Hoogte, en Laagte gestelt, na d' egte klanken daarse op 't Soetfloeiende in Gefongen worde, schoon in maniere fan de gemeentste Straat-Liederen, en egter findt men, die de Noodt fo na de Rede stelle.

Laat dit nu genoeg siin, toe een korte Schets der Nederduitsche Maat-stiil, en Klankredekenis, foor die sig eerst lang in de Letterkonst geöe-fent heeft, en de foortreffelijkheid deser 26 Letteren besaf. Als

1 A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z.

Onder deselwe Fiif Eenledige siin, als d' A E I O U, (Wokalen), ofte klinkende Carakteren, sonder dien men geen Woord formere kan, and'ren heben 'er d' Ipselon, of Ijert in dese Y gedaante 'er bi, daar d' eerste fan felden in twederleije klanken koomt. de C in 't Nederduits, door 't gefolg der H wakende bliest, en foor een Che gebesigt wort, na de Griekse Chi, dies de Haarlemer Letteroeffenaar J: fan Belle haar tweledig tusfchen G, en H een plaats gunde, lietsfe weinig harder dan een G in Griewen, Grijfe &c. klinke, gelijk de woorden Schand, Schild, Schrift, Dronkenschap &c. dicteert. Egter een publiik Aucteur deselwe warste, of schriewende dus Sgand, Sgild, Sgrift, Dronkenschap &c. Dog fele Uitheemsche Talen haar op twederleije Taak houde, nameliik sofe door ene E, of I gefolgd wort, de klank ener S aanneemt, maar foor ene A, O, ofte U, si de waardigheid der K bestraalt, daar fele haar door willen roijeren. De Wo-cale E ook sommige aan differente Tonen binde, dog sonder teken si niet buiten haar Gareel moet. De F die sommige door Ph beelde, ene noodfakelike Letter, die ferre fan de klank der V gefcheiden is, egter wi Friefen wel te feel besmaalt siin, die de F foor haar lieren bowen driewe, Bi d' O wort als d'E haar befondere klank geöpenbaart, de Q, die fel-den in aanmerkinge dan foor een U komt, die als dan de klank ener Kw hebbe, maar de R op sig self gefonder, die buiten derfelwer kaputalen,

C

in

148 75
72

Belle

choort

B

Perp 54

zie xx
merofschuuen

Perp 54

in 't Duitsch nog twederlei fatsoen heeft, dog haare differentheid in lange of korte te klene noodzakelijkheid biset, om een strikte ordere te overweren, gelijk de S die de Z haar fatsoen beneemt, beter Feld wind: Want d'eerste diende in een beginfel ener woord, silabe als in staat, schuldenaar, Pier-sma, ge-set &c., gelijk de andere in dier besluiten dient in schaars, Faars, Wars, Pars, Griis, Priis, Dwaas-heid, Owerdwaasheid &c. folglijk is, egter so ieg'lijk letter konde gedubbelt worde, besonder om woorden van vele littekenen geschakelt, te scheiden, en hare fatsoen te gewen, die eene redelike geletterde ogenblikkelijk anders diende op te sporen, feel minder men toe het selwe Spaatien, Dewiesfees, nog differente Coleuren souden gebruike. De T niet altiden een waardigheid behoudt; Want in ettelike opsigten, si bi sommige, gelijk de C als een S word opgebeurt. De U eene onberispelike wocale, egter uit deselwe (door te slimme argelstigheden) kwade gewoontens, en geboortens opgewelt siin, niet alleen aan een dubbel gewaad, ofte gedaante, maar self ferward in twederlei Uitspraak: Want de V bi sommige (gelijk vele oude Geschriften aanwise) de wesenlike, en in Moederlike opsigte, ofte eene ongefatsoneerde Dogter is, die eene differente klank tuschen F, en in hare dubbeling wil bewake, egter foor de Moederlike naam onbekwaam, en onwaardig gekeurt, want de Fundamenteelheid der dubbele U op dit foorbeeld W gewart wort: Gelijk sommige nog dit dubbel eensgesind egalifeerd Lighaam met in eenschakeling niet kunnen dulden, daar de Romeinsche studien ook tot goed Kristelijk Oordeel walging bi neme, die liever iegelijk in selfstandigheid bewerke, of dat 'er bi onheusheden een scheidinge, ofte segtinge plaats sint, die de Wortel dier swakheid, ofte uit 't Geboorte hun opentlijk bestelt, en bliewe moet, met nutte Waakzaamheden foor onheuse Canofatien, fooruitfigten van Gepredestineerde Lewen Tonelen, of and're fremde warettlike rollen, daar d'awentlike dikwerf bi oproerig, hatelijk, en door te soek raakt, of anders so bi famenbindinge, en eensgesinde famenwikkelingen, aan te suile uitspruitselen om de kwade gefolgen, ook buiten beide Fatsoenen kunnen, tot Offeringe in hare Antike ordere om d' U alleen foor te sterken, dog sommige de helfte bi deselwe willen behouden tot formeringe haarer dubbele klank, door dit ongelijk Lighaam, dus UV op de name ener regte We gespoort. De X bi onse nederlanderden geen aandagt meriteert, want hare klank in Gs- of Ks is, also de woorden Exaltus, Harinxma, Xerxes &c., door Ekfalsatus, Hariangfma, of Harinkfma, en Serkfes

ses &c. fatbaar is, en self alleen met ene S kan laten Roijeren. De Ipselon, Ijert, of Y die sommige door een I en Jota dus IJ stawe: Dog beter aan een Ie of twe enkele Ii hare klank beruist. De Z door de S (reets aangeroert) hare waardigheid benomen is. Dus ik hier dese 21 speld Karakteren bekleme, als

A B C D E F G H I J K L M N O P R S T U W.

En hetende bi de Curfisse Letteren te behoren, also iegelijk Fatsoen uit de eersten haar besonder geral, en dubbelingen heeft, die sommige te feel aan 't selfstandige tot handhawinge van Progesfen, in besondere hoedanigheden aan Wifinge, en Wartalen wikkele, die dit miin gekoren Alfabet aan te grote Gebrekliikheden sullen binden, besonder in de Tongbuigingen, ofte Klanken die uit eene Æ en Œ behoren te floeijen, en een menigte toepasfelike Tonen die in onse Friesche Landluidens sprake foorkome, die egter also door dese hunne besondere Letter-benamingen [differente klankgewing] niet ferlegen siin, en kunnen met d'enkele E en O vele lesfelen beneme, of fatbaar raakke, gelijk M N S buiten Wocalen uit Sillaben tot een-naam ofte woord geformeert wort. Dus soude in de miinne nog owertolligheden stralen, gelijk bi de dubbele U of W, bowen sigtbaar is, door d'ewengelijkheid, ferkeerde geboortens, en hatelike Canonifation van Beeldelommer, stigtingen van kwade fooruitfigten, Studien, met gepaartheit tot Konftaanmoedigde Wetenschap te begrawen, of om te arge gefolgen ook uitgeroeit mag worde; want alhier enen Conwent gewaagt, die folmaakter op 't Hoogst maar 18 uit dese Speldkarakteren konden gebruike. Daar en bowen nog Particuleerde werkingen die maar met siif Medeklinkeren (wel Wocalen gedoopt) alle fremde Klanken konden openlegge, daar enen Ambitjeuse Hottentot, nog foga-naamde Wilde opfoedingen met eenfinnig gebalk niet bi Triumfeerde.

De Letteren wel kennende, en hoese in een woord, sillabe, na hare Klanken moeten gerangeert worde, so feel het doenlijk is na de publike tranten, also geen Huus foor Huis, Kuut foor Kuit, Uut foor Uit enf. gefet wort, in de kortste, en besatbaarste speldinge, egter groter oplettenheid dient 'er, hoe een woord, sillabe &c. somtiids behoort gefcheiden te siin, of waar een Lettergreep begint, of eindige moet, of hard en sagt klinke gelaten, dit laaste menig Auchteur besonderlijk merkt, als in een ligte dus, ( ), en sware so ( ), die beide in genéugte wárdeert foorkome: Het teken der smeltinge in woorden; of sillabe kortinge is

XXII M A A T S T I L L E N

dus (·). Gelijk bowen Néerland nâer onwêêr, als foor „Nederland nader onweder, also 'er ook smelting in dese Figuur is als in De Aarde Aanschouwer, foor d' Aard' Aanschouwer: In gelijke Natuur als de 'Apostrofa (Agterwegneming) als in d' Eerste, t' Uwe, t' Onse: Foor de Eerste, te Uwe, te Onse: En de 'Afrisis (Foorwegneming) als in 't Is, 's Morgens, 's Daags, 's Awonds, 's Nagts: Foor het Is, is Morgens, is Daags, is Awonds, is Nagts: Bowen twe Wokalen daar een sillabe tusfen eindigt, en begonnen wort, moet dit Teken [ ] in deser foegen a's in Geëffent, Geoeffent, Abigaël, Joël, Israël &c. Daar een groot woord op 't eind der regel koomt, moet het bi sillaben door dit - (Tekens) gebroken, en gescheiden worden. Al in be- (op d' and're Regel) geerte, of dus in Ge-neu-ge-lijk: Insgelijks de kopulaatsien (Samentrekkinge) der woorden als in Toneel- Treur- Bli-ein-en- Bli-pelen. Dat enkelik bi een Duopunct dus (:·) foorkoomt: Na dese kennisse dient 'er ook geweten te worden, wat 'er geplaatst moet siin daar men wat rust? waar wat langer? of een halwe Adem scheppe? wat fraagswîse gelesen wort? wat in Hoogmoedigheid, waar iets tusfen gestelt dat sonder sulks te lesen, en fatbaar is? waar een grote ruste toe slutinge ener Fers, of gehele sin is? bi d' eerste koomt dit (·) komma Tekens: Bi de tweede Punctkomma (:·) half (Lidteken). Bi de derde Duopunct (:·) (Lidteken). Bi de vierde Interrogatio (?) Fraagteken: Bi de vijfde Admiraatio (!) Wonderteken. Bi de zesde Parentus ( ) Teksthaken [ ] of tuschen stellingen daar wel een Samenbindinge als dit ( ) - [ ] - een plaatse kriegt: Bi de sewende Punct (·) Lidteken, die somtiids (·) (·) en meer gedubbelt worde, dier volgende letter (schoon 't in geen gebrokene regel koomt) een grote kaputale moet siin. D' Alleenspraken, sonderlinge gefallen, opmerksaamheden worden dus „ in 't begin en aan de regter siide der regel, len gemorken. So 't in geen besondere letteren koomt, dat in een geschrifte om de Leser, of Setter atent te maken, door streken onder Spreuken, Naam, en selfstandige toefogelike woorden: De tekens der openlegginge, of aanwîsinge der Noten siin menigfuldig in Boeken, 't si foor, aan de siide, onder, of agter in een register &c. te finden, si door differente Letter A a, † †, * *, ! !, ? ?. VI 6 &c. en in 't enkelike &c. Dog noodfakeliker is 't op te letten, aan wat geslagte de woorden behore, daar drierleije in siin, als Manlike, Frouwelike, en Generleije, die door 't woortje Des, DER, en HAR te finden siin, en wiife U daarfe mede

K L A N K R E D E K E N N I S XXIII

in de soetste Melodie siin, hare name aan; als toe foorbeelt des Mans, ende des Konings: Het tweede de schoonheid der Fronwe, en der Koningin, die beide in Nominatiuus (met De egaal siin.) Het derde in het Huis, het Lam, het Kint, het Meisje &c. alles so 't buiten wringinge is: Dog aan het Wiif behoort het selwe laatste (Foorledeke) die egter Froulik is, also 'er weinige buiten ferkleninge foorkome; so men fan daad'liikheden rept, siin de Manlike Humne, of Henne in 't feelfuldige ewen als de onsidige, of generleije Geslagte, de Frouwe Hare, of Harer Werkinge, en Goederen &c. Dese selfstandige hebben Eigenschappen, foorsettende, of toefogelike woorden, die in een rede (Oraatio) juist niet noodfaaklik is, maar een Deftigheid moet bisette, die egter so een langheid der rede draagt, want siet Arn. Hoogfied eens, daar Hi de fleijeri dus opbeurt „ De (snode) fleijeri, (gehate) fiandin der „ (ware) Oprogtheid, Gi die door (gefeinsde) Min: De Mogendheid fer- „ raat &c. Dog korter was 't so 'er stonde „ D' Ongeregtige fleijeri, die „ de Mogendheid door de geile Liefde bespiet &c. Also wel aweregtige gefonden worde, als de (lompe) fleijeri, (geliefde) Fiandin, (hatelike) Liefde, [duistere] Son &c. Ewen als met de Koppelwoorden God-schalk, Iis-brand &c. So menig door het woortje FER of WER, uit WAR herkomstig is, of samengeset worde, en also een differente rol kunnen aannemen; Want Fergen is [Eischen, Ondigt, nog wiid toe Onderdanigheid] Ferbloeming [Bemoringe, Fer fan Suiweringe] Fergeefs [Duur, Onbekomelijk] Feragt [ongeaagt, dat wel in smade genomen wort] Ferwideringe [Buisteringe, Onenigheid] uit 't woortje FER, [ondigt] en wijjinge [Samenklewinge, Eendragtigmakinge] geboren. Also het FERSTANT een Legginge, Onstandfastigheid is, Ferkларinge ene Duisternisse, Ontfangen niets gehengen, en Ower-spel Sedigheid is, Insgelîk so Be, en Ge, tot een Lit ener Woortje gebesigt, als Ge-komen, Ge-lauweriert, be-selstigt be-fuult &c., ofte tot and'ren koomt, en onnuttighe-den bestraale: Egter kunnenfe betrekkelik op de rede siin: En een feker Aucteur beweert dat wi anders in onse Nederduitse Taal niet bowen de 300 Wortelwoorden hebben: Dese Woorden, en Eigenschappen worden veel door grote Hoofdletteren geset; Besonder eigen Namen, en Hoofd-stoffen, als Landen, Steden, Dorpen, Riwierren, Se'en, en wat maar Selfstandigheid &c. betreft, ewen als bi Punctstellingen, en Ruffingen gesegt is. Hier bi nog een iegelîk behoorde kenlik te siin; Hoe, waar en wanneer men een rede, of regel eindigt, dat ligtelîk door de sin is

v. Belle 55:17
40:20
25
1755:33
1748:26
Hak 45?
Belle 1755:19
- evenred in
Lidtekenen
die opw. nage

Storm 700

op te delwen, so bliefter self een gefolg, waar eene nieuwe beginnen moet, door wat In, en Uiterliker met meerder spaatsien in een Figuur, grote, ofte andere kaputale letter, so bi Hoofd, en and're Delinge geschiet: Egter de klene rustinge, die in de regelen der Klankredenen kome, worden bi de geringste Digteren gefult, en sullen felden met gebrekkelijke regelen eindige. Dit alies de braafste Schriewers genoeg Opperwere, en Notere, die U [na minne gemene Huishouginge] meerder leren kunnen, door dien ik bikans niet durf de Sintaks opdelwe, siinde een Wetenschap en beschaafdheid, om de woorden in Ordere te stellen, datse in een rede op 't soetfloeijsste Ondubbelsinnig worden Uitgesproken: Dog beter hier van maar stom Geblewen, als om diergelike Voorbeelden opente leggen: Want minne eenfoudigheit soude anderste feel bowen driewen, Alfschoon ik mi feelmalen in die Eerlike Studie begewen hadde, Gefangen, en Faarsen in een gebrekkelijke Maat en Taal opgeworpen, Spreuken, Historien, en Fabulen Translateert, in andere Klederen gegort, en gefiert, daar ettelike beginselen in de Geboorte niet te uitfoerig, and'ren onagtsaam, en in 't Fergetene, als tot 't Fuur gedoemt wierden, weinige tot beteringe waardig geagt, uit 't gebrek ener ontidelike Kennisse tot 't planten deser Eed'le tewens brodelose Kunst, daar weinige sig als een Hoofd-Leeraar bi willen uitroepen tot beswaarliikheden der slaafsche Huisfestingen, die bi Meesterschappen te feel op benaderinhunner Krone Dinge, met-befegtingen die bi Opgeworpene, en uit te geringe Feilen foorkome, die derselwer Kaperen van de Hals afgeschudde, en d'Aucteurs die ongelukken reets genoeg bestraalden, nog beswaarden, in een harfenkauwende bestelpinge, somtiids uit blote gesegden, en stiegende bespiegelingen, die bowen menslike fernuften kwamen, bliewende niet bi d'Aarde, maar klimmende op ied'le Roem enerwulpsche gelukkige slagboeging, al na de Wolken, en door de Lugt tot in den Hemel, sprekende, en schriewende van sinnen gesteltheit, en Godlike Raadsbesluit, self toekomende gefallen, dat daar dien Alleen Souwerraine Here, uit onbepaaldheit sinner werkinge niet aan sinne Engelen sal Openlegge, feel minder Hi 't de Mensen soude inboefeme, daar diergelike sig op besittinge, schriewende wat hen door een swak gesigt, Geestleidingen, en Dromen ingegewen wort; die somtiids in een ogenblik een Fel Papier Frai in Prosa, of anders Kompres sierlijk Schriewe, of name van hoge leerfame aannemeliikheden, dat tot berstinge in 't Fundamentele ook met smaad, en berisping Begrawen wierde: Doch wie is 'er geweest, die

die in dese Materie ongehekelt geblewen is? Self de Hooggewaardeerde P: O: Naso, P. Wirgilius. De Prinse der Nederduitschen Joost van Fondel. De Sinrike Ridder J: Kats. De Kristelike J: de Dekker hebben 'er nog feel smaad bi geleden; Dies wat soude Ik, die nog in de leerjaren ben, Reikhals dageliiks om door minne Oefeninge 'er wel van ontsloten te wordeeft, dat ik dese Leringen in 't Eenfoudige voorstel, en gesamelt hebbe, om andere Lustrike in minne nafolginge wat spoediger toe 't selwe op te beuren, dat endeling gemakkeliker, en besatbaarder eens dese Eed'le Wetenschap, nuttig in feelerhande Eerlike Tiidspillingen, hier met gepaartbillike Tiidwisfelingne rondom eene Plaafse beurde, omse Geregtelijk, buiten owertollige woorden, en stridige Copulativen, Standfastig mede toe Seudeleer t' omarmen: Daar reets eene Frugt van niet te fergeefs ene Salwinge door dese woorden tot Leerfaamheden bewerkt heeft.

Gi Geeft een kort bericht
Toe 't Nederduitch te Spellen,
En maakt de Geest ferlicht.
So Faarsen aan te stellen.

Op mi, die Sig tekent UE Dienaar

P: L: IEDEMA.

Palmenboekje 1991

mogae wat cijale uut Yonard is de notien
1ste Swantebuy

II Tot de boekstaaijng

De hie gekerene beoerene Spelengje, beboed' genn eijene
findinge [mog feibetene handlinge, die Fianom alleen met
aankopinge oereaar waeren, uut walginge genn duurbetele,
omvogaarige, Gebuene, en aan de Duivel geuete habelike
Stueden] te bestralen, om minde kuitere boogingen bliuere,]k
bi deselue ene onsdijlike form aethiea soude beside : Want wat
eagte Tonkloek, en geringe Musiek. Tom soude onstas miijne te
hoeg gesluden in ene See Joe ongemalten laten Tuimden ? maer lakte
opstunde present, dat is dit Treectagje genn te slinne wterden, nog
Rettene te vtrachien keuamen, of het soude gemakelike met de e'
neerduitsche Spelacruetende kinnen keltamen. Te meer ma de s
swaige in deselue proleten sien, of buiten Eret kinnen maken. Want
for enot a' onachtale P, die kelden anders foetkomt, dan si een
uTe tot perry keft, alsoe dien dubbel geouisten lighaam, dter de Kw
hore kraegt kenonden wret. De V peilik jile dem oue Senckiften, en
geduente-Boekje, nog genny sullen ~~op~~ op leuere, dalse uut de
kelm letter (sic) u geteren, in deselue gedaente de Noeder, en waentlike
is : Doeg ne jile wifheemsche spraken, si als ene dubbele u [in dese
gedaente u] blinke meet; Doeg bi jile neerduitschen, [geliik de Friesen
in B. Halperis Speltekant & klene Conoekere bechale.] diise met de
d'F nellen Doeg'eren, Doeg in -, en duosken - Beide Oelom haalde, egter
dubbelomij ket leuere kulle, die seep in hore onwaardigheid, mog uut
haan jare afgekent, en onselig Fatooen, uut een gedubtel lighaam
op selstoudeig waerdighid hof moeimekep draegt, egter doe Toeg
Corpone gedeel, niet in - ekond'nen gekoekun, nog dien name,
maer Epeuweelike op detelue u behoert Duo a'X in kS, ofte GS, en
sell wel in a' S smell, gelik d'Y mel de dulle J, in dese
gedaente JS, ofte dter d' JE, en J-Jote mog slinieren, So te
de X loed uut Red pil den S, ~~o~~ Selipere.

1770 Iedema laatste pagina, dubbelzijdig

deel 2/2

Vondel,
engels

in dezen vrij consequent heeft gewijzigd (Moller 1908: 123), Oudaan heeft gesterkt: hij zou dan een van die Nederlandse schrijvers en dichters zijn geweest die "het stuk niet qualijk gevat hebben". Maar opvallend is het dat in 1664 nog de naam Spiegel valt als autoriteit². Ik wijs hier, enigszins buiten de orde, op de overeenkomst tussen Oudaans zienswijze en de tekst van Arnold Moonens Nederduitsche spraekunst (Amsterdam, 1706: 4-9). Ik acht het waarschijnlijk dat Van Hoogstraten, zo duidelijk betrokken bij de heruitgave van het werk van Oudaan, de spraakkunstschrijvende Moonen, met wie hij nauw samenwerkte bij het tot stand brengen van diens grammatica (zie Dibbets 1992), heeft geattendeerd op deze zienswijze van Oudaan, wiens naam overigens in Moonens werk niet valt.

In de zojuist besproken kwestie is er nog geen sprake van dat Vondel de oren worden gewassen, waarover Van Hoogstraten in 1710 toch schreef. Dat gebeurt even verderop in Roomsche mogentheyt (p. 234-235):

Wy zullen ten overvloed hier iets by doen, van de verdubbeling der klinkletteren, die, om de lankheyd van den klank der lettergroepe uyt te drukken, by eenige is begonnen ingevoerd te worden, als by voorbeeld in de woorden, VAADER, VREDE, KOONING, en diergelijke; die efter by anderen, en die niet voor de geringste van kennis, en oordeel, of ontzachbaarheyd in dezen aangezien zijn, op het hevigste gewraakt word; en uytgescholden voor een inbreuk van wilde woestheyd, aanstootelijke klippe, en inkvlak in onze boeken, als gehouden voor een gansch-ongerymde, en overtollige misspellinge, tegen den voorgang van Hebreen, Grieken, Latijnen, Italianen, Spanjaarden, Franschen, Hoogduytschen, en andere tongen &c.

Voor ieder die belangstelling koesterde voor de moedertaal, en zeker voor ieder van dezen die in Amsterdam woonde, zal het in 1664 duidelijk zijn geweest dat Oudaan hier een pennestrijd in de herinnering riep die zo'n tien jaar tevoren binnen Amsterdam had gewoed. Hoofdrolspelers waren daarin de katholieke Joost van den Vondel (1587-1679) en dominee Petrus Leupenius (1607-1670) geweest. De laatste had in zijn Aanmerkingen op de Neederduitsche taale, in 1653 in Amsterdam bij Hendryk Donker in het licht gegeven, voorgesteld om de lange vocaal in open

---

²Ik wijs er hier op dat Andries Pels in O. Horatius Flaccus Dichtkunst, op onze tyden én zéden gepast, enkele jaren na het verschijnen van Oudaans tekst heel wat minder durf heeft getoond: in Nederlandse woorden wenst deze geen c te gebruiken "omdat het by ons eene overtóllige létter is, die wy altyd mét de k óf s uitdrukken kunnen". Dat is duidelijk. Maar: "Den woorden, én voornaamlyk den eigenen naamen van andere taalen laat ik hunne létters houden. Want hoewél ik op het voorgaan van de béste Schryvers Fébus én Faëton zou kunnen spéllen, zo zoude ik échter geen wég mét Sisero, Séres, én Kwintus weeten, zonder eene zeer groote aanstoot te geeven".